

EINDRAPPORT DEEL I

VISIE, STREEFBEELDEN EN DOELEN

**Parkstad Limburg:
een proeftuin voor innovatieve producten en diensten**

Inhoud

Voorwoord	3
Leeswijzer	5
Inhoud	5
Manier van bestuderen	5
Verantwoording en positionering van het Project	6
Ontstaansgeschiedenis.....	6
Rol van de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg	7
Werking van het Project tijdens verschillende fasen	7
Aansluiting van de agenda van dit project op die van Parkstad Limburg.....	8
De Visie	10
Zin-zoeken en zin-geven als het uiteindelijke doel.....	10
Hoe kwam deze tekst tot stand?	10
De verschillende elementen van de Visie	12
Parkstad Limburg, proeftuin van vernieuwing.....	14
Streefbeelden en Doelen	16
Streefbeeld 1: Parkstad Limburg is een economisch sterke regio.....	16
Streefbeeld 2: Parkstad Limburg is een sociaal sterke regio.....	22
Streefbeeld 3: Parkstad Limburg is een cultureel sterke regio.....	25
Streefbeeld 4: Parkstad Limburg is een politiek-bestuurlijk-ambtelijk sterke regio.....	28
Noten.....	30

Voorwoord

Met genoegen bieden wij u hierbij het Eindrapport van het Project Vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling Parkstad Limburg aan. Het omvat de Delen I t/m III.

Het is tot stand gekomen met de medewerking van velen. Deels afkomstig uit de partijen die samen de vereniging Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg vormen: medewerkers van participerende bedrijven en maatschappelijke organisaties; bestuurders, raadsleden en ambtenaren van gemeenten en van het regionaal orgaan Parkstad Limburg. Maar ook met de medewerking van personen die zich spontaan bereid verklaarden om aan dit Project mee te werken: vertegenwoordigers van seniorenraden; medewerkers van de provincie; deskundigen uit de sfeer van de wetenschap en adviesorganen; leerlingen uit het voortgezet onderwijs en studenten uit HBO en WO; leden van politieke jongerenorganisaties; vertegenwoordigers van allochtone zelforganisaties, en die van zorgvragers.

Dit Eindrapport is gedurende negen maanden ontwikkeld op basis van interactief beleid. Wij hopen op een voldragen vrucht, ter versterking van de sociaal-economische en culturele ontwikkelingen in Parkstad Limburg.

Het is bestemd voor de volgende personen en instanties:

1. De inwoners van Parkstad Limburg, in het bijzonder allen die aan het ontstaan van deze visie, streefbeelden, doelen en acties hebben meegewerkt. Zonder deze werkwijze ‘van buiten naar binnen en van onderop’ was dit niet gelukt.
2. De partijen die deel uitmaken van de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg: de publieke organen zoals de zeven deelnemende gemeenten, de private bedrijven en de maatschappelijke instellingen die aan dit Project hebben bijgedragen.
3. De WGR-regio Parkstad Limburg die dit rapport – waar van toepassing – integreert in zijn regionale agenda.
4. De provincie Limburg die met haar provinciale programmabudgetten de integraliteit van dit werk voortzet waar het de provinciale agenda raakt.
5. De regering die begin 2005 een kabinetsbrede bestuurlijke visie over vergrijzing en integraal ouderenbeleid zal publiceren, ontworpen door negen departementen.
6. De Tweede Kamer, meer in het bijzonder de Themacommissie Ouderenbeleid die eind 2005 haar politieke visie op vergrijzing zal publiceren.
7. De Europese Commissie die voortdurend op zoek is naar *good practices* die proberen bij te dragen aan de Europese doelen op het vlak van economische groei, werkgelegenheid en behoud van sociale stelsels, in omstandigheden van structurele vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling.
8. Ten slotte aan alle denkers, schrijvers, adviseurs en wetenschappers die met hun studies, rapporten en andere geschriften het projectteam met stimulerend materiaal hebben gevoed.

De drie delen van dit Eindrapport bieden samen het beeld van *totaalbeleid*, vergelijkbaar met het succesvolle Nederlandse totaalvoetbal uit de jaren zeventig: allemaal tegelijk bewegen in tijd, ruimte en snelheid. Deze metafoor vinden we in het advies *Ouderen tellen mee* van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) aan de Themacommissie Ouderenbeleid¹ van de Tweede Kamer. Hij roept de politici op om op het vlak van ouderen “totaalvoetbal” te gaan spelen². Wij hebben dat beeld en die boodschap begrepen en maken ze tot de onze!

Namens de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg

Huub Meijers
Burgemeester Onderbanken
Voorzitter Ontwikkelingsmaatschappij
Parkstad Limburg

Eke Zijlstra
Voorzitter Raad van Bestuur GOZL/Atrium
Lid DB Ontwikkelingsmaatschappij
Parkstad Limburg

Heerlen, 1 februari 2005

Leeswijzer

Inhoud

Deel I bevat de ambitie, de streefbeelden om die ambitie te realiseren en de doelen om die beelden in te vullen.

Bij dit Deel I is Hoofdschema bijgesloten. Dat toont op één vlak vier niveaus van doelen: één ambitie, vier streefbeelden die moeten leiden naar die ambitie, vijftien doelen voor het realiseren van die streefbeelden, en een aantal subdoelen voor de invulling van de doelen.

Deel II bevat het Actieplan. Dit document bevat de totale reeks aan acties, doorgenummerd per subdoel. Elke actie is geformuleerd naar de stand van zaken op 10 februari 2005. Tijdens de uitvoeringsfase vanaf 10 maart 2005 zal alsnog worden ingevuld wat op 10 februari 2005 nog niet bekend was. Deel II bevat vier deelschema's. Die tonen per streefbeeld welke acties aan welke subdoelen zijn gekoppeld.

Deel III bevat een aantal bijlagen waaronder een Uitvoeringsplan dat aangeeft hoe Deel II gaat worden uitgevoerd. Dat Deel III is alleen digitaal te bestuderen op de website www.dederdeleeftijd.nl.

Manier van bestuderen

U kunt op twee manieren kennis nemen van de concrete acties van Deel II:

- Door het bestuderen van de vier deelschema's bij Deel II.
- Door het bestuderen van het Actieplan in Deel II.

De schema's geven een totaaloverzicht. Zij tonen het geheel en de samenhang tussen de onderdelen, het macro-, meso- en microniveau van dit voorgestelde beleid.

Verantwoording en positionering van het Project

Ontstaansgeschiedenis

Sinds een jaar of vijf zet het regionaal orgaan Parkstad Limburg sterk in op versterking van de economische, ruimtelijke en sociale structuur. De noodzaak daartoe is evident; zie de volgende cijfers.

Aandeel werkzame personen in de potentiële beroepsbevolking: 61% (vergelijk G30: 68%).
Aandeel laag opgeleide volwassenen in potentiële beroepsbevolking: 47% (vergelijk G30: 38%).
Aandeel jeugdige werklozen 16,7% (vergelijk G21: 9,8%).
Gemiddeld besteedbaar inkomen: € 14.637 (vergelijk Nederland: € 16.300).
Aandeel gereedgekomen woningen in woningvoorraad: 0,65% (vergelijk Nederland: 1%).
Bevolkingsgroei 2000-2004: - 2,2% (vergelijk Nederland: +2,5%).
Aandeel 65+ in bevolking: 17% (vergelijk Nederland: 13,5%).
Aandeel WAO-ers in de potentiële beroepsbevolking: 16,6% (vergelijk Nederland: 10,02 %).
Aandeel WSW-ers in de potentiële beroepsbevolking: 2,4.
<i>Toelichting: G30/G21: 30 resp. 21 grootste gemeenten (bron: gemeente Heerlen, 2003)</i>

De zeven gemeenten van Parkstad Limburg³ zijn met elkaar een inspanningsverplichting aangegaan om die cijfers in positieve richting om te buigen. Zij hebben mede tot dat doel in 2002 de Gemeenschappelijke regeling Parkstad Limburg gesloten, die in februari 2003 van start is gegaan. Op dit moment is Parkstad Limburg met de provincie Limburg en de regering in gesprek om de status van achtste WGR-plus regio⁴ van Nederland te verwerven.

Er wordt hard gewerkt, en met resultaat. Te noemen zijn: het eerste regionale volkshuisvestingsplan, een regionale woonmilieuvisie, een regionale retailvisie, pilots voor beheer en revitalisering van bedrijventerreinen, een dekkend netwerk voor regionale industriebelegging, sanering verkeerslawaaï bij meer dan 100 woningen, realisering van een systeem van fietspadenknooppunten, en nog andere regioversterkende maatregelen.

Een recente krachtige impuls kwam van het project *Op hete kolen*⁵, een studie in opdracht van Parkstad Limburg, uitgevoerd door een belangrijke groep externe partijen uit het bedrijfsleven en semi-publieke en intermediaire organen. Dat rapport geeft aan, dat snelle oplossingen voor regionale structuurversterking niet voor het oprapen liggen, maar dat het met een brede inzet van vele partijen mogelijk moet zijn om het gebied opnieuw in beweging te krijgen. De noodzaak daartoe is hoog. “De beperkte actuele regionale dynamiek in Parkstad Limburg valt uit de toon in vergelijking met hetgeen zich elders in de omgeving (Zuid-Limburg, Euregio et cetera) voordoet. Blijkbaar leidt de huidige aanpak niet tot de gewenste resultaten, dit terwijl er toch kwaliteiten genoeg zijn”⁶.

Op hete kolen beschrijft een aantal noodzakelijke structuurversterkende maatregelen, maar noemt ook onderwerpen die een succesvolle aanpak kunnen vertragen. Eén daarvan is de demografische ontwikkeling in Parkstad Limburg.

Rol van de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg

Meteen na het verschijnen van het rapport *Op hete kolen* in april 2004 heeft het bestuur van de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg⁷ besloten een Project Vergrijzing te starten, met drie doelen:

- Conform de opwekking van *Op hete kolen* een veranderingsproces te beginnen met een brede inzet van vele partijen om het gebied opnieuw in beweging te krijgen.
- Samen te werken aan een visie op het bestrijden van mogelijke negatieve effecten van vergrijzing, én vooral op het in kaart brengen en benutten van nieuwe kansen.
- Aldus een regionaal draagvlak te verwerven voor het (doen) uitvoeren van concrete acties.

De titel en actieradius van dit Project zijn gaandeweg verruimd tot het Project Vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling Parkstad Limburg. Vergrijzing blijkt bij nader inzien slechts één onderdeel van de problematiek te zijn. Twee andere ontwikkelingen, de ontgroening en bevolkingsdaling, hebben een minstens zo groot effect op de samenleving.

Werking van het Project tijdens verschillende fasen

Om nieuwe beweging te genereren werkt het Project van onderop, en van buiten naar binnen. Deze vorm van interactief beleid maken kent vier fasen:

De fase van beeldvorming: mei tot oktober 2004

De snelle, zelfs dubbele⁸ vergrijzing raakt alle facetten van het maatschappelijke leven. Niet iedereen is daarvan doordrongen. Voor de aanvang van dit Project wisten niet veel mensen dat Parkstad Limburg in dat opzicht de kop heeft genomen: de eerste regio in Nederland die in deze mate met dubbele vergrijzing te maken heeft. In zijn ontwerpadvies aan de Tweede Kamer van december 2004 formuleert de Sociaal Economische Raad (SER)⁹ dit verschijnsel als volgt: “De (dubbele) vergrijzing is de meest voorspelbare ontwikkeling. Het betreft de verandering van de omvang en de samenstelling van de bevolking (de sterke absolute en relatieve groei van het aantal ouderen). Volgens de CBS-bevolkingsprognose neemt het absolute aantal 65-plussers in de komende decennia sterk toe: van 2,3 miljoen in 2005 naar 4 miljoen in 2040 (-). Daarbij is in de komende decennia ook sprake van een forse toename van het aantal hoogbejaarden (75-plussers) en van hun aandeel in de totale bevolking. Men spreekt in dit verband van dubbele veroudering. Na 2020 vindt een versnelling plaats en in 2050 wordt met 2 miljoen het maximumaantal bereikt. Het aandeel van 75-plussers in de totale bevolking zal dan zijn verdubbeld van de huidige 6 procent tot 12 procent in 2050 (-). Het aantal jongeren (0-19-jarigen) blijft in deze periode vrijwel constant (er is sprake van een zeer lichte afname). De middengroep (20-64-jarigen, personen in de beroepsgeschiedte leeftijd) neemt in absolute zin eerst (tot de jaren 20 van deze eeuw) licht toe om daarna licht af te nemen. Deze ontwikkelingen leiden tot een forse wijziging van de verhouding tussen het aantal 65-plussers en het aantal (potentiële) actieven. Tussen 2010 en 2035 stijgt het percentage 65-plussers als aandeel van de 20-64-jarigen (de grijze druk) van rond 25 naar ruim 40 procent. Binnen de groep ouderen vormen allochtone ouderen een sterk groeiende groep. In de periode 2000-2015 zal hun aantal bijna verviervoudigen.”

Het creëren en verruimen van bewustzijn van dit unieke fenomeen was dus de eerste opgave. Daartoe is een uitgebreide consultatieronde opgezet, op basis van een met tientallen personen ontworpen omgevingsanalyse. Een zorgvuldig samengestelde groep van honderden personen werd gevraagd naar hun persoonlijke opvattingen over problemen, oplossingen en kansen van

vergrijzing. Zo ontstond het ‘steen in de vijver effect’: in een steeds ruimere kring leidde een beeld van de effecten van vergrijzing tot het besef dat het iedereen raakt, en dat wij er dus samen iets aan moet doen. Het resultaat van die gespreksronde is vastgelegd in een bloemlezing van letterlijke citaten uit de vele bilaterale en groeps gesprekken. Dat boek toont besluitvormers van publieke en private zijde wat er leeft rond de thema’s vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling¹⁰. Door ook de regionale dagbladen¹¹ en radio bij het proces te betrekken is er in de loop van augustus tot oktober 2004 ook veel media-aandacht geweest.

De fase van meningsvorming: oktober 2004 tot januari 2005

‘Wat willen we bereiken?’ was de inzet van de fase van de meningsvorming. Wederom met de inzet van vele personen, deels in werkgroepen en expertmeetings, deels bilateraal, is het proces van onderop en van buiten naar binnen voortgezet. Nu om een antwoord te krijgen op de vraag welke doelen en acties er in concreto bereikt of uitgevoerd zouden moeten worden. Als ‘onderleggers’ daarvoor golden niet alleen de bloemlezing maar ook vele tientallen rapporten, studies, adviezen, analyses en prognoses. Deels afkomstig van lokale, regionale, provinciale, nationale en Europese organen, en ook van de Verenigde Naties, deels van private partijen en maatschappelijke organisaties. Door suggesties voor doelen en acties te verwerken in schema’s en teksten, en door steeds weer interactief te vragen om verbetering daarvan, ontstond gaandeweg dit eindrapport met bijbehorende materiaal (schema’s met streefbeelden, doelen en acties). Die schema’s beogen snel te tonen waar we met het Actieplan van Deel II naar toe willen en langs welke aanvalsroutes we gaan optrekken.

De fase van besluitvorming: januari tot maart 2005

Het eindrapport is van januari tot maart 2005 als concept onder de aandacht van vele deelnemende partijen gebracht, steeds met de volgende vragen:

- Kan het beter? Zo ja, mogen we dat dan horen?
- Hoe gaat u zelf in de besluitvorming zitten? Wilt u als partij voor een of meer acties verantwoordelijkheid dragen? Gaat u zelfs zo’n actie trekken? Of laat u dit liever aan anderen over? Zo ja, hoe denkt u dat er dan vernieuwing komt?

De slotmanifestatie als start van de uitvoering

Op 9 maart 2005 wordt het totaalresultaat gepresenteerd aan alle partijen die hebben meegewerkt. In de vorm van een manifestatie die dit proces van interactieve beleidsontwikkeling afsluit, maar tegelijk het startsein zal zijn van de concrete uitvoering van het actieplan. De formele basis van dat plan is het sluiten van een ‘Contract met de samenleving’ door alle partijen die zich aan die uitvoering verbonden hebben.

Aansluiting van de agenda van dit Project op die van Parkstad Limburg

Parkstad Limburg opereert momenteel op basis van een regionale agenda met vier pijlers:

- Een economische, gericht op kennis, onderwijs, arbeidsmarkt, bedrijven(terreinen) en toerisme.
- Een fysieke, gericht op woonmilieus, openbare ruimte, mobiliteit en infrastructuur.
- Een sociale, gericht op cultuur, zorg en vitalisering van dorpen en kernen.
- Een strategische, gericht op verwerving van de WGR-plus status, en op versterkte samenwerking in Euregio- en Europees verband.

Al vroeg werd duidelijk dat vergrijzing sec een te beperkt thema was en dat het onlosmakelijk was verbonden met ontgroening en bevolkingsdaling. In de fase van meningsvorming is dan

ook een grote hoeveelheid doelen en acties geformuleerd die deze vier pijlers van de agenda van Parkstad Limburg vanzelfsprekend overlappen. Dat doet de vraag rijzen: wat voor nieuws het Project heeft opgeleverd en hoe kunnen de agenda's van deze twee aparte instellingen¹² op elkaar worden afgestemd?

Het Project heeft in ieder geval twee nieuwe dingen opgeleverd.

In de eerste plaats is de beweging gerealiseerd waarvoor het rapport *Op hete kolen* heeft gepleit. Regiobreed bestaat er het bewustzijn dat vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling alle aspecten van het publieke, private en maatschappelijke leven raakt. Natuurlijk weet niet 'iedereen in de straat' dat dit Project bestaat en wat dit inhoudt, maar die kennis is nu wel op een betekenisvolle schaal aanwezig. Ingebracht op een manier, anders dan door rapporten en studies te verspreiden. Dat bewustzijn impliceert een bereidheid bij velen die aan dit proces hebben deelgenomen om ook mee te werken aan de uitvoering van het Actieplan.

We voegen daar het volgende aan toe. Wij hopen met deze beweging een antwoord te geven op enkele kritische opmerkingen in de trendstudie *Ouder worden we allemaal* van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn¹³. De auteurs merken op dat je momenteel geen krant meer kunt opslaan, of geen tv meer kunt aanzetten, of het gaat over vergrijzing, terwijl daar al twintig jaar zeer indringend voor is gewaarschuwd, ook in internationaal verband. Al die tijd hebben slechts weinigen zich hierop voorbereid. Nu men eenmaal wakker is geworden gebeurt er niet alleen op veel terreinen te weinig, maar ook te zeer versnipperd en bovendien op te kleine schaal. De aandacht beperkt zich vrijwel uitsluitend tot de betaalbaarheid van de AOW en pensioenen en de mogelijke noodzaak tot het langer doorwerken. Met dit Project doen wij niet alleen een poging om het bewustzijn op de schaal van de Parkstad te activeren, maar ook de verbondenheid van tientallen acties en projecten op die schaal te creëren en vast te houden. We redden het niet met een lokaal experiment hier en een wijkgebonden pilotproject daar. Hoe goed dat ook allemaal is bedoeld en opgezet. De gevolgen van de vergrijzing, de ontgroening en de bevolkingsdaling in de Parkstad zijn van een zodanige omvang en complexiteit dat alle denkbare experimenten en pilotprojecten in onderlinge samenhang op een bewust gekozen regionale schaal moeten worden opgezet en uitgevoerd. Een door de RMO aanbevolen totaalbeleid dus, zoals genoemd in het Voorwoord.

Die beweging van onderop is echter niet het enige dat de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg aan de WGR-regio Parkstad Limburg biedt. Er is ook 'geschaakt en geschakeld' op politieke borden boven de regio. Op die van de provincie, van het kabinet, van de Tweede Kamer, van de Europese Commissie en van het Europe Parlement. De kracht zit in de basis van de samenleving, de macht in de top. Die twee aan elkaar verbinden was mede het oogmerk van dit Project. Daardoor kunnen er openingen voor vernieuwing ontstaan die er eerder niet waren.

Naast die *drive* en draagvlak om te gaan veranderen, formuleert dit Project doelen en acties die niet voorkomen in de regionale agenda van Parkstad Limburg. Ze zijn dus nieuw. Het gaat hier met name om onderwerpen in de grensverleggende sfeer: doelen en acties die breken met bestaande structuren en procedures. Omdat er anders geen wezenlijke vernieuwing tot stand kan komen.

De Visie

Zin-zoeken en zin-geven als het uiteindelijke doel

De onvermijdelijke omschakeling van groei naar krimp is succesvol gerealiseerd. De welvaartsgroei is behouden. In Parkstad Limburg is het goed leven voor jongeren en ouderen, voor oorspronkelijke inwoners en immigranten, voor werkenden en niet-werkenden. Mensen leven in saamhorigheid en wederkerigheid, en weten zich geborgen in de zorg voor elkaar. Respect voor ieders eigenheid en persoonlijke waardigheid, de inzet voor het bevorderen van kleinschaligheid en het behoud van het eigene van de cultuur zijn de pijlers van het regionale samenleven. Parkstad Limburg heeft een open karakter en straalt zelfvertrouwen uit.

De Visie vertolkt de kracht van gevoelens en gedachten over, en van hoop op en verlangen naar, een zinvol en betekenisvol samenleven in Parkstad Limburg. Een utopische tekst en zo hoort het.

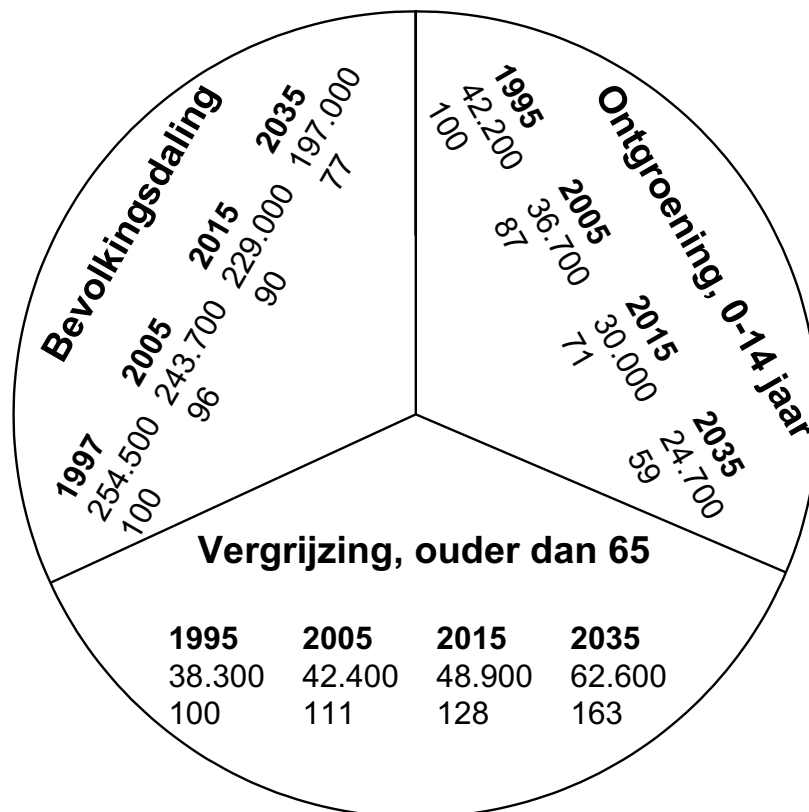
Of we daar ooit zullen arriveren blijft onzeker. Beleid maken is immers niet anders dan omgaan met onzekerheid. Maar dat moet beginnen bij de samenleving. En als er één tekst vanuit de regionale samenleving komt, dan is het wel deze. Woorden, ontstaan vanuit de menselijke maat, wachtend op daarop toegesneden politiek en maatschappelijk handelen.

Hoe kwam deze tekst tot stand?

Zo'n zestig interviewers¹⁴ hebben met enkele honderden sleutelfiguren uit alle sectoren van de samenleving gesproken over 'vergrijzing'. Met vertegenwoordigers van organisaties uit de publieke en private sfeer, maar ook ouderen, leerlingen en studenten, zorgvragers en allochtonen. Ze stelden vragen over de probleemkant van de vergrijzing, maar ook over mogelijke oplossingen. Zo ontstond langzaam een regionaal gedragen beeld over een kansrijke en vernieuwende aanpak.

We hebben een uitgebreid scala aan opvattingen genoteerd, ook meningen over verwante onderwerpen. Al snel werd duidelijk dat 'vergrijzing' een gecompliceerd probleemgebied is met drie aparte en toch ook nauw verbonden kernen: *vergrijzing* (steeds meer oudere mensen die bovendien steeds ouder worden), *ontgroening* (jongeren die vroegtijdig de regio verlaten) én *bevolkingsdaling*¹⁵ (meer sterfgevallen en emigratie dan aanwas via geboorten en immigratie).

Onderstaande figuur kunnen we in dit verband niet missen. Bijlage 3 van Deel III bevat enkele gegevens die de unieke demografische positie van Parkstad Limburg op het vlak van vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling¹⁶ duidelijk maken. Deel III bevat overigens een actuele regionale bevolkingsprognose (zie bijlage 1.5.1.1).

Ook werd duidelijk dat vergrijzing niet alleen maar te maken heeft met de zorg voor ouderen. Het cluster van vergrijzing plus ontgroening plus bevolkingsdaling raakt alle aspecten van het maatschappelijke leven:

- de economie, werkgelegenheid en welvaart;
- de sociale relaties op een veel uitgebreider terrein dan alleen welzijn, wonen en zorg;
- het culturele (samen)leven van ouderen en jongeren, oorspronkelijke en nieuwe culturen, met
- een opdracht aan het bevoegde gezag om de politiek van groei om te buigen naar een politiek van krimp, zonder welvaart en welzijn te verliezen¹⁷.

Men noemt dus een grote diversiteit van aspecten en nuances als het gaat om de aanpak van vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling. Een directeur van een bedrijventerrein dat maar niet vol raakt bekijkt deze onderwerpen vanuit een ander referentiekader en toekomstperspectief dan de directeur van een basisschool die door het te lage geboortecijfer en een terugloop van het aantal leerlingen met sluiten wordt bedreigd. De chef personeelszaken met de opdracht om een meer flexibele levensloopplanning voor het oudere personeel te ontwerpen, maar intussen toch voor de opdracht staat om 55-plussers te laten afvloeien ervaart de problematiek en de mogelijke oplossingen geheel anders dan iemand die enthousiast een senioreconomie uit de grond wil stampen en afgevoelde senioren weer in het arbeidsproces probeert te trekken¹⁸. Reïntegratiebureaus staan voor andere opgaven dan de dagbladen die abonnementen kwijt raken, omdat ouderen de kleine lettertjes niet meer kunnen lezen. Besturen van culturele- en sportverenigingen die langzaam leeg lopen zien vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling vanuit een andere invalshoek dan degenen die in het onderwijs programma's moeten ontwerpen om afgestudeerden voor de regio vast te houden

met het oog op een goede aansluiting op de arbeidsmarkt. De wethouder die werkgelegenheid wil aantrekken en dus vanuit groei redeneert zit anders in dit proces dan de collega-wethouder die een contingent huizen wil bouwen maar aan de hand van de bevolkingsprognose ziet hoe snel het aantal inwoners daalt en dus moet omschakelen naar de politiek van de krimp.

Alle uitlatingen met een toekomstbeschrijving komen kernachtig samen in deze zin-zoekende en zin-gevende tekst als richtinggevend perspectief. Een punt op de horizon dat onze koers bepaalt, maar dat steeds zal wijken naarmate we het dichterbij naderen.

De verschillende elementen van de Visie

Laten we de afzonderlijke zinnen van deze Visietekst eens nader beschouwen.

De onvermijdelijke omschakeling van groei naar krimp is succesvol gerealiseerd.

Terwijl de bevolking in Nederland tot 2035 nog wat zal groeien tot 17 miljoen inwoners, en daarna een structurele bevolkingsdaling krijgt, is die daling in Parkstad Limburg al in 1997 (als eerste in Kerkrade) begonnen. De Parkstad is daarmee de eerste regio in Nederland. Tussen 1997 tot 2035 zal een kwart van de bevolking verdwijnen. Dat gat zal niet door geboorten of door immigratie worden opgevuld. Parkstad Limburg zit dus al vanaf 1997 in een structurele daling van de bevolking die pas vanaf 2035 voor heel Nederland, vanaf 2002 voor Europa als werelddeel. De politiek van de groei sinds de Tweede Wereldoorlog moet nu in Parkstad Limburg snel plaats maken voor de politiek van de krimp. Dat vereist van de betrokken besluitvormers een mentale omschakeling die zijn weerga niet kent. Zie voor recente regionale bevolkingsprognose bijlage 1.5.1.1 van Deel III.

De welvaartsgroei is behouden.

Een samenleving met minder mensen heeft natuurlijk voordelen. Het beslag op de openbare ruimte neemt af. Ook het milieu zal hiervan profiteren. Maar minstens één nadeel van bevolkingsdaling verdient grote aandacht: om welvaartsgroei¹⁹ te behouden is arbeidsproductiviteit nodig. Sinds de eerste en tweede industriële revolutie blijkt het mogelijk de welvaart toch te laten groeien terwijl er minder mensen in het arbeidsproces zitten. Dat lukte door steeds slimmere productiemethoden te ontwerpen. Als we de huidige welvaart willen behouden zal die slimheid opnieuw moeten worden aangeboord. Zolang we die nieuwe productiemethoden niet hebben moet toch tegen 2010 minstens 70% van de potentiële beroepsbevolking aan dat arbeidsproces deelnemen. Tegen de achtergrond van het nationale beleid om de arbeidsproductiviteit op peil te houden, staan we in Parkstad Limburg voor een herbezinning op de mogelijkheden om vrouwen en gepensioneerde senioren (opnieuw) tot dat arbeidsproces te laten toetreden. Dat vereist niet alleen het daadwerkelijk scheppen van arbeidsplaatsen, maar ook het creëren van randvoorwaarden om vrouwen en senioren te verleiden die stap te zetten. Niet functionerende kinderopvang en botsende regels die bijverdienen bovenop een (pensioen)inkomen ontmoedigen (anticumulatiebepalingen) moeten daarom worden vervangen door een perfect functionerende kinderopvang en door regelgeving die herintreden in het arbeidsproces beloont in plaats van bestraft en dus ontmoedigt.

Parkstad Limburg is graag bereid – op zijn manier en met zijn middelen – een bijdrage te leveren aan de Lissabondoelen van 2000²⁰, te weten Europa te maken tot de meest dynamische en competitieve, kennisgebaseerde economie in de wereld, in staat tot duurzame economische groei met meer en betere banen en een hogere graad van sociale cohesie, en met respect voor het milieu. Daartoe zullen frustrerende structuren en procedures moeten worden

vervangen door stimulerende randvoorwaarden, waarbij primair burgers en uitvoerders bepalen wat werkt en wat niet²¹. Meer kwaliteit in een situatie van minder kwantiteit kan ook worden bereikt door in te zetten op innovatie. Kennisontwikkeling is daarvoor noodzakelijk en maakt bovendien van Parkstad Limburg een interessante regio om er te werken.

In Parkstad Limburg is het goed leven voor jongeren en ouderen, voor oorspronkelijke inwoners en immigranten, voor werkenden en niet-werkenden.

De jongeren verdienen een wenkend ontplooiingsperspectief²². Goed onderwijs dat aansluit op de arbeidsmarkt, voldoende en diverse werkgelegenheid, een veilig en gezellig uitgaansleven, met goede verbindingen door de hele regio. Zo moeten we ze vasthouden. In zijn nota *Van Alle Leeftijden*, een ontwerpadvies aan de Tweede Kamer van december 2004 over een toekomstgericht ouderenbeleid op het terrein van werk, inkomen, pensioenen en zorg, formuleert de SER²³ het op een treffende manier als volgt: “In de visie van de raad is een ouderenbeleid dat zich uitsluitend richt op ouderen ‘te laat beleid’. De arbeidsmarktpositie van oudere werknemers en de inkomenspositie van gepensioneerd ouderen worden immers grotendeels bepaald door de keuzes die zij in eerdere levensfasen en gedurende hun loopbaan hebben gemaakt. Dit langetermijn- of levenslooperspectief impliceert dat een toekomstgericht ouderenbeleid niet uitsluitend is gericht op ouderen als afzonderlijke doelgroep maar juist ook op de jongere generaties van nu, en dus in feite op alle generaties.” Jongeren leren en in staat stellen te denken in termen van een levensloop, mede gericht op binding aan de regio, wordt aldus een belangrijke opgave.

Maar niet alleen de jongeren, ook de ouderen moeten we zien te binden. Niet alleen zij die met hun spaargeld, pensioen en ander vermogen wellicht de wijk zoeken naar Zuid-Europa. Ook de minder draagkrachtigen. Een ieder verdient een goed leven in een schone, hele en veilige leefomgeving. De eerste generatie allochtone gastarbeiders, waarvan velen in de mijnen hebben gewerkt, hun kinderen maar ook ‘de Hollanders’ die zich in onze regio hebben gevestigd, moeten zich verbonden weten met Parkstad Limburg. Voor de werkenden dient er het perspectief te zijn dat dit de veerkracht van de regio overeind houdt. En de niet-werkenden, vaak ook de arme ouderen onder ons, moeten kunnen leven in het besef dat ze niet aan hun lot worden overgelaten.

Mensen leven in saamhorigheid en wederkerigheid, en weten zich geborgen in de zorg voor elkaar.

De interviewers noteerden in de consultatieronde vele observaties over het verdwijnen van waarden en normen, over de sterk toenemende individualisering en het losraken van cohesie, het steeds dunner worden en zelfs ontwrachten van samenlevingsverbanden, toenemend materialisme leidend tot egocentrisme, onverschilligheid en verminderde sociale betrokkenheid en vooral ook vervreemding, veroorzaakt door reorganisaties, fusie, schaalvergrotingen en daarmee stijgende bureaucrativering. Dat is niet uniek voor Parkstad Limburg. Ons hele land heeft met die problematiek te maken. Maar deze van oudsher kwetsbare ‘Oostelijke Mijnstreek’ kan zich niet veel ontwrichting meer veroorloven. Het volk bij elkaar houden²⁴, de leefbaarheid stimuleren in de kleine kernen en (nu nog) vitale buurten, het verenigingsleven sterk houden, burendiensten verrichten en samen feest vieren, en vooral ook de relaties tussen jong en oud – het intergenerationele – zinvol invullen, wordt een majeure opgave. Daaraan werken is ook de wens van de bevolking blijktens het *Sociaal en Cultureel Rapport 2004* van het Sociaal en Cultureel Planbureau. In algemene zin wil de Nederlandse bevolking een samenleving met meer gemeenschapszin en solidariteit. Alle aspecten van het sociale leven, van zo lang mogelijk zelfstandig deel willen blijven uitmaken van een vitale gemeenschap tot het verrichten van vrijwilligerswerk, passeerden de revue van

de internetdiscussie die van 31 augustus tot en met 15 oktober was opgezet door de Themacommissie Ouderenbeleid van de Tweede Kamer (www.zowilikoudworden.nl)²⁵.

Respect voor ieders eigenheid en persoonlijke waardigheid, de inzet voor het bevorderen van kleinschaligheid en het behoud van het eigene van de cultuur, zijn de pijlers van het regionale samenleven.

Verruwing en geweld lijken toe te nemen. Sterk afwijkende meningen worden zelfs met kogels bestreden. De grens tussen goed en kwaad vervaagt. Ouderen voelen zich daardoor bedreigd. Jongeren stompt het af. Menselijke waardigheid verliest terrein op gedrag dat angst aanjaagt. Schaalvergroting op allerlei terreinen van het maatschappelijke leven leidt voor velen tot verlies van identiteit en een gevoel van geborgenheid. Het eigene van de cultuur vormt hierbij een belangrijk element, terwijl tegelijkertijd het openstellen voor andere culturen de eigen cultuur kan verbeteren en verstevigen.

Parkstad Limburg heeft een open karakter en straalt zelfvertrouwen uit.

Parkstad Limburg is er klaar voor om haar derde leeftijd in te gaan en een samenleving te worden die open staat voor vernieuwing, die vertrouwen uitstraalt en die van aanpakken weet onder het motto 'Wie doet ons wat?'. Maar daar is wel iets voor nodig: ruimte voor het maken van beleid met een menselijke maat²⁶.

Parkstad Limburg, proeftuin van vernieuwing

Dat Parkstad Limburg als eerste regio in Nederland te maken heeft met de gevolgen van vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling is een unieke kans. Wij kunnen van een zwak punt het sterkste maken. Het proces van onderop heeft krachten los gemaakt die niet eerder benut zijn. De creativiteit en drive van de basis, gevoegd bij de macht en invloed van de top kunnen het wonen, werken en leven in Parkstad Limburg op een hoger kwaliteitsniveau brengen.

Gaandeweg is dit proces geëvolueerd in de richting van 'Parkstad Limburg als proeftuin van vernieuwing'. Doelen en acties die wij hier gaan ondernemen kunnen leerervaringen opleveren voor andere regio's die pas over vijf tot tien jaar de gevolgen van vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling ondergaan.

Leren begint echter met afleren. Als we vandaag hetzelfde doen wat we gisteren ook al deden, krijgen we morgen dezelfde resultaten die we vandaag al hebben. En die willen we niet. Dus moeten wij veranderen en vandaag andere dingen gaan doen dan die we gisteren deden. Alleen dan verandert ons resultaat.

Maar dat kunnen wij niet alleen. We claimen de positie van partners in het bijhouden van de regionale samenleving, maar kunnen dat alleen waarmaken als de provinciale en nationale overheid meedenken en meewerken in het scheppen van de voorwaarden waaronder wij ons vernieuwende werk kunnen doen. Ons Actieplan hoort daarom een bedding te hebben in provinciaal - en rijksbeleid, dat voorwaarden creëert voor handelen binnen een experimentele status. Veel van die voorwaarden slaan op de noodzaak tot het opruimen van structuren en procedures. We hoeven niet meer te bewijzen dat het hier om een ernstige zaak gaat. In november 2004 publiceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid het rapport²⁷ *Bewijzen van goede dienstverlening*. Dit document stelt – mede gebaseerd op een vijftal deelonderzoeken – dat de sectoren welzijn, volkshuisvesting, gezondheidszorg,

arbeidsvoorziening en onderwijs kapotgereguleerd en -gestructureerd zijn. Dit zijn uitgerekend de belangrijkste sectoren waarin wij in Parkstad Limburg nieuw leven moeten zien te blazen. Dat gaat dus niet zonder een, door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid aanbevolen, experimenteerstatus²⁸ waarin professionele uitvoerders, vakmensen, met respect voor regels en gevoel voor verhoudingen, niettemin die regels en verhoudingen zodanig mogen verbuigen of terzijde stellen dat het algemeen belang gediend kan worden. Iets dat nu niet meer het geval is.

Niet alleen de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid wijst hierop. Ook het *Jaarverslag 2003*²⁹ van de Raad van State laat er (in het hoofdstuk Algemene Beschouwingen) geen enkele twijfel over bestaan dat de Staat en het algemeen belang in gevaar zijn, omdat te lang niet geluisterd is naar wat er onder burgers leeft, en omdat aan professionele uitvoerders niet wordt gevraagd wat zij nodig hebben om behoeften van burgers in te vullen. De Raad van State laakt het rijkscentralisme en maakt duidelijk dat dit allengs heeft geleid tot een onuitvoerbaar en niet handhaafbaar doolhof van contradictoire en contraproductieve regels, structuren en procedures waarbij de uitvoerders de schuld krijgen van alles wat er fout gaat. Waarna er weer meer nieuwe regels komen.

Om de effecten van vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling op te vangen en nieuwe kansen te gaan benutten moet het roer in de regio om. Dat zit nu muurvast, gevangen in een regelstelsel dat ondanks verdergaande decentralisatie toch altijd in centralisatie van onderdelen zijn onwrikbaarheid ontmoet. In goed overleg met het politieke bevoegde hoger gezag van provincie, regering, Eerste en Tweede Kamer, moeten we de randvoorwaarden zien te creëren om Parkstad Limburg, voorzien van een experimenteerstatus, daadwerkelijk te positioneren als proeftuin voor een vernieuwende aanval op de effecten van vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling. Samen op zoek naar een nieuwe maat: de menselijke maat.

Wat dat betreft lijken de vooruitzichten gunstig. In maart 2005 verschijnt de kabinetsbrede visie *Ouderenbeleid in het zicht van de vergrijzing. Tijdig kiezen. Eerlijk delen*. Deze nota bevat passages die duiden op het voornemen van het kabinet om vrij radicale bewegingen te maken waarbij de verantwoordelijkheden meer worden gelegd op de niveaus waar de integratie van de verschillende beleidsdomeinen daadwerkelijk plaatsvindt. Het kabinet beoogt ruimte te geven voor innovatieve lokale projecten door ze gedurende enige jaren te ondersteunen om hun levensvatbaarheid te kunnen bewijzen. Parkstad Limburg staat klaar voor die radicale beweging en voor het zinvol invullen van die ruimte.

Daarnaast biedt de kabinetsnota een grondslag voor een integrale uitvoering van ons Actieplan. Het kabinet heeft besloten om met een lichte vorm van coördinatie tussen alle betrokken departementen één aanspreekpunt voor externe partners te creëren. Dat ondersteunt het door de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling bepleite totaalbeleid en voorkomt een gedwongen sectoraal of subsectoraal verkokerde aanpak.

Streefbeelden en Doelen

Hieronder volgt een toelichting op de streefbeelden en de doelen van het bijgesloten Hoofdschema dat het totaalbeeld van onze ambitie weergeeft. Voor de verbinding tussen de doelen en de concrete acties wordt verwezen naar de vier Deelschema's van het Actieplan in Deel II.

Streefbeeld 1: Parkstad Limburg is een economisch sterke regio

Bedrijvendiversiteit is een voorwaarde voor het tot wasdom brengen van de economische potentie van Parkstad Limburg. De eenzijdige omschakeling van mijngangen naar kantoorgangen (de herstructureringsoperatie waarin schrijftafels naar de regio zijn gebracht) heeft geleid tot een beperkte economische diversiteit, ook in de sfeer van de toelevering(sbedrijvigheid) aan die schrijftafels. Eenzijdige verdere ontwikkeling in de richting van een 'zorgeconomie' is voor de regio geen realistisch perspectief. Natuurlijk, de zorgeconomie biedt enorme kansen, maar die zijn uitgewerkt op het moment waarop de grote hoeveelheid ouderen in Parkstad Limburg gaan overlijden. En dat is voor ¼ van de bevolking het geval tegen het jaar 2035. De zorgeconomie is tegen die tijd terug bij af.

Diversiteit, creativiteit en flexibiliteit zullen als drie-eenheid vanaf nu door iedereen in Parkstad Limburg moeten worden gekoesterd. 'Kan niet', bestaat niet meer. Het moet. Parkstad Limburg zal een sfeer moeten ademen van stimulering, ondersteuning en voeding van het bedrijfsleven, en dan vooral van het kleinbedrijf. Dan alleen kan Parkstad Limburg een, zij het bescheiden, bijdrage leveren aan de (Lissabon) doelen om minstens 70% van de beroepsbevolking daadwerkelijk te laten deelnemen aan het arbeidsproces, waaronder 60% van de vrouwen en 50% van de ouderen tussen 55 en 64.

Dat vraagt om uitgekende strategieën bij het creëren van nieuwe bedrijvigheid en om de duurzame inrichting van de openbare ruimte en stedelijke (sociale) vernieuwing. Woningbouw, infrastructuur, mobiliteit en veiligheid moeten gericht ingezet worden als instrument voor economische ontwikkeling. De stad Barcelona bijvoorbeeld heeft de Olympische spelen van 1992 aangegrepen voor het ontwikkelen van nieuwe stedenbouwkundige concepten waarvan nu nog steeds onderdelen worden uitgevoerd.

Parkstad Limburg moet ook kijken naar de relatie onderwijs en arbeidsmarkt. Van groot belang blijft, dat onderwijs en arbeidsmarkt samenwerken vanuit een open win-winsituatie. Dat kan bijzondere perspectieven bieden. Het aandeel allochtonen van niet-westerse afkomst in de totale bevolking groeit in Nederland binnen tien jaar naar 16%. Voor de Parkstad is dat ongeveer 8%. Als de Hogeschool Zuyd projecten entameert om ook een evenredig deel van die bevolkingsgroep aan haar instelling te laten instromen, dan kan die groep met voldoende steun, op niet al te lange termijn haar eigen (soort) bedrijvigheid gaan ontwikkelen. Wellicht biedt dat ook aan de onderkant van de arbeidsmarkt nieuwe perspectieven als allochtonen, op hun eigen wijze invulling kunnen gaan geven aan de etno-economische markt(ontwikkeling). Als ze maar de ruimte krijgen en gestimuleerd worden om die ruimte ook in te vullen.

Dat biedt ook aan het onderwijs kansen om nieuwe wegen in te slaan, door nú nieuwe opleidingen aan te bieden die straks hun vruchten afwerpen. Bijvoorbeeld in de sfeer van etnomarketing, het keuzevak Islamitisch begraven in het middelbaar beroepsonderwijs, of

sociaal-juridische dienstverlening op Islamitische grondslag in het HBO? En dichterbij huis: integrale financiële dienstverlening aan ouderen.

Om dat streefbeeld te kunnen realiseren moet de regio wel weten ‘wat er speelt’. Ondernemerschap zal in de volle breedte moeten worden ondersteund met instrumenten die bedrijfseconomische processen stimuleren in plaats van blokkeren.

Doel 1.1 Parkstad Limburg bruist van bedrijfsmatige activiteiten in een sfeer van stimulering, ondersteuning en voeding van (kleine) bedrijven.

Om het bedrijfsleven de ruimte te geven die het nodig heeft om echt te kunnen werken en te kunnen vernieuwen, zullen veel ‘zaken waar het bedrijfsleven last van heeft’ uit de wereld moeten worden geholpen. Het gaat dan om regels, procedures et cetera. Die schoonmaakbeurt mag niet aan de markt worden opgedragen, maar wordt onder het motto ‘de vervuiler betaalt’ door de overheid zelf ter hand genomen. Er mag dus niet zoiets komen als een Meldpunt Reductie Regelgeving, want dat legt de last van het opruimen op het bord van de ‘bevuilde’ en die heeft zijn handen vol aan ondernemen en daarmee werk genereren.

Het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid moet hand in hand gaan met het opzetten van een krachtige Haagse, Brusselse lobby, maar mag er zeker niet toe leiden dat we met name de MKB-ers van nu ‘laten voor wat ze zijn’. De ‘grootgrutters op de arbeidsmarkt’ zijn natuurlijk een belangrijke speler op die markt, maar het is van het grootste belang dat Parkstad Limburg weet wat er speelt in het MKB als de ruggengraat van de lokale en regionale economie. Daar waar bedrijfsopvolging in het MKB aan de orde komt moet Parkstad Limburg ‘van de hoed en de rand weten’. Dat betekent een strategisch beleid voeren om de aderslatingen voor te zijn, in plaats van de vraag te moeten stellen: “Kan de wethouder toelichten waarom vorig jaar x banen in het MKB verloren zijn gegaan?” Ook op dit punt moeten onderwijs en bedrijfsleven de handen ineen slaan. Als ondernemingsgericht onderwijs op grote schaal wordt ingevoerd, dan kunnen leerlingen en studenten opgeleid worden voor het ondernemerschap. Via een tripartiete koppeling liggen daar unieke kansen: ondernemingsgericht opgeleide jongeren – beschikbare c.q. over te nemen bedrijven – en ouderen (die hun sporen hebben verdiend) die als bedrijfscoach in het kader van één van de takken van de Senioreneconomie de jonge ondernemer begeleiden. Ten slotte kunnen ouderen zelf natuurlijk ook nog de stap naar het ondernemerschap zetten, al vereist dat natuurlijk zorgvuldige begeleiding.

Het stimuleringsbeleid van ‘meer van hetzelfde’ moet plaatsmaken voor ondersteuning van baanbrekende initiatieven. De incubatietijden moeten dan wel realistisch zijn en de houding van alle partijen moet worden omgebogen van het bestraffen van fouten, naar het belonen van goed gedrag. Daarbij past ook dat de politiek aan het bestuur voldoende ruimte geeft om vergissingen te begaan, zodat de dwaze afrekencultuur langzaam uitdooft. Professionals hun werk laten doen en ze daartoe faciliteren is belangrijker dan ze opknopen aan prestatiecontracten die niet werken.

Van ondernemers mag worden verwacht dat zij een knop omdraaien in de *mindset*, dat zij hun talen gaan leren en gaan inzien dat het achterland aan de oostelijke kant van de grens wellicht dichterbij ligt dan de ‘Kop van Zuid’ of ‘Groningen heeft het’. Ondernemers en bestuurders gezamenlijk zullen bereid moeten zijn om niet alleen een Parkstad Limburg Huis in de Randstad in te richten, maar ook (of wellicht eerst) een Parkstad Village in Gdansk en Leipzig, over tien jaar ‘the places to be’, maar dan moeten ze er wel bijtijds zijn.

Vanuit die basishouding kunnen bedrijven ook aan jongeren in de regio iets bieden wat we kunnen omschrijven als 'horizonverbreding'. (Parkstad) Limburg is smal, denk dus breed en investeer gericht in meertalige opleidingen, en dan liever Slavische talen dan Spaans. De brug tussen de maakindustrie en de ontwikkelindustrie moet hoe dan ook geslagen worden, waar beide zich ook bevinden. Er zal gereisd en gecommuniceerd moeten worden.

Voor de lokale en regionale media is er een dubbele taak weggelegd. Enerzijds zullen zij in de horizonverbreding een sterke rol moeten spelen door zeer nadrukkelijk mee uit te venten waar de regio goed in is en dat ook elders vermarkt kan worden. Daarnaast blijven zij natuurlijk ook de 'luis in de pels'. Ze zullen echter ook zelf hard moeten werken aan het ontwikkelen van nieuwe media(opleidingen) in relatie tot nieuwe doelgroepen. En voor de ouderen zal de lettergrootte van de krant toch een keer aangepast moeten worden.

Ten slotte zullen recreatie en toerisme nog meer dan nu het geval is, een integraal onderdeel van de economische ontwikkelingsprogramma's moeten zijn, ook als onderdeel van de werving van nieuwe bedrijvigheid en nieuw personeel voor die bedrijvigheid. Daarnaast moet deze sector in een hoger tempo inzetten op een senioreconomie die in Parkstad Limburg op volle toeren komt, zodat senioren hier hun geld besteden.

Doel 1.2 Minstens 70% van de potentiële beroepsbevolking, 60% van de vrouwen en 50% van de ouderen tot 65 jaar participeert in het arbeidsproces.

Al jaren voert men discussies over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt met als rode draad de grote risico's van vergrijzing en ontgroening. Kort samengevat, voor de grote uitstroom uit de actieve arbeidsmarkt door pensionering bestaat onvoldoende compensatie door nieuwe instroom van schoolverlaters. Eenvoudigweg omdat die nieuwe schoolverlaters er niet zijn. Nog slechts een zeer beperkt aantal sleutelfiguren denkt dat door dit fenomeen de hoge werkloosheid in deze regio zal opdrogen. Deskundigen zijn juist van mening dat hierdoor een zeer groot risico ontstaat van nog verder groeiende werkloosheid.

Op dit moment is er sprake van een grote discrepantie tussen de vraag naar arbeidskrachten en het aanwezige aanbod bij de Centra voor Werk en Inkomen (CWI) en de uitkeringsinstanties. Daarbij gaat het om een kwalitatieve discrepantie. Er is wel veel aanbod, maar van de verkeerde soort. Het niet meer kunnen opvullen van vrijgekomen vacatures zou kunnen betekenen dat bedrijven in deze regio hun poorten moeten sluiten vanwege een gebrek aan voldoende gekwalificeerde werknemers, of dat moment niet afwachten en naar elders verhuizen.

In het belang van deze regio moet dat hoe dan ook worden voorkomen.

Daarvoor is een aantal zaken van groot belang. In de eerste plaats zal er een forse inspanning geleverd moeten worden om de bestaande arbeidsreserves toe te rusten op de kwaliteitseisen van de toekomstige arbeidsmarkt, door scholing en opleiding. Dat is echter maar voor een deel van die reserves mogelijk. In de tweede plaats zal er alles aan gedaan moeten worden om de arbeidsparticipatie in deze regio te verhogen. Dat is niet zomaar een slogan voor een PR-campagne, maar heeft alles te maken met de EU-strategieën van Lissabon 2000, en Stockholm/Göteborg 2001. Daar moet nog veel voor gebeuren.

Over wie hebben we het dan? De EU-strategieën mikken op een arbeidsparticipatie van 70% van de werkende bevolking, van minstens 60% van de vrouwen en van minstens 50% van de

senioren tussen 55-64 jaar. In zijn ontwerpadvies *Voor Alle Leeftijden* aan de Tweede Kamer van december 2004 (p. 14) stelt de SER dat het (voor heel Nederland) in 2003 gelukt is de algemene participatiegraad op 73,5% te krijgen. In Parkstad Limburg staat de teller op 68,2%. De deelname van vrouwen aan het arbeidsproces in heel Nederland ligt op 65,8%, in de Parkstad op 60,1%. Maar in Nederland is de arbeidsparticipatie van ouderen tussen 55-64 blijven steken op 44,8%, een cijfer dat voor Parkstad Limburg nog lager ligt. Concrete cijfers daarover zijn nog niet bekend. Dus met name op het vlak van het optrekken van het aantal ouderen in het arbeidsproces valt nog een wereld te winnen.

Maar we mogen ons niet laten misleiden door het cijfer van de participatie door vrouwen. Als we dit op zijn beloop laten zakt dat onder de 60%. We moeten ons blijven afvragen wat het voor vrouwen aantrekkelijk maakt om aan het arbeidsproces deel te nemen. Afgezien van het wegnemen van allerlei regels en maatregelen waardoor vrouwen niet gelijkwaardig aan mannen worden gewaardeerd, gaat het ook om verleidingsacties. Hoe kan deze groep worden verleid om voor een carrière op de arbeidsmarkt te kiezen? Wat zijn fundamentele belemmeringen voor deze groep hoe kunnen die worden weggenomen, of juist worden omgebogen in kansen? Denk daarbij aan flexibilisering van werk en werktijden, verbetering van de organisatie en kinderopvang, mogelijkheden voor ouderschaps- en zorgverlof en opleidingskansen. De mogelijkheden om werk en zorgtaken, niet alleen voor vrouwen, te combineren. Dat vraagt een gezamenlijke inspanning van overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Als het om ouderen gaat is het niet genoeg om alle mogelijkheden om eerder te stoppen met werken af te schaffen. Ook hier gaat het om de vraag hoe we het voor ouderen aantrekkelijk kunnen maken om langer te blijven werken, zo mogelijk zelfs na de pensioengerechtigde leeftijd. Wat moet gedaan worden om ook oudere werknemers in de gelegenheid te stellen opleidingen te volgen, zich te scholen, hun bekwaamheden te onderhouden en verbeteren? Wat moet worden gedaan om te voorkomen dat werknemers door lichamelijk zware arbeid vroegtijdig uit het arbeidsproces worden gestoten? We zullen bij het ontwerpen van acties vooral ook acht moeten slaan op de adviezen van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (zie in Deel III, bijlagen 1 en 2) en de Sociaal Economische Raad. Met name waar deze pleiten voor maatregelen om de financiële prikkels die in de loop der jaren zijn gecreëerd om vroeg met werken te stoppen om te keren in prikkels om langer aan het werk te blijven.

Hoewel het aantal jongeren in deze regio in de toekomst lager zal zijn dan wij uit economisch oogpunt wenselijk vinden, mag er niet vanuit worden gegaan dat al die jongeren hier blijven. In de vele gesprekken met deze groep wordt zichtbaar dat hoger opgeleide jongeren hier geen werk vinden en wegtrekken, terwijl de kansarme, laag of niet opgeleide jongeren niet weg kunnen en dus achterblijven. We hebben er dus groot belang bij dat jongeren in deze regio zo hoog mogelijk worden opgeleid en ook in deze regio kunnen worden ingezet in de arbeidsmarkt. Activiteiten op dit gebied beginnen al op het snijvlak van opleiding en arbeidsmarkt. Een gemeenschappelijke inspanning van werkgevers en onderwijs op dat gebied is hoognodig. Juist onorthodoxe vernieuwende aanpak is nodig. Dat creëert tevens het elan en de dynamiek, om deze regio in de ogen van de nieuwe generatie weer aantrekkelijk te maken.

Daarnaast kan ook een toegesneden immigratiebeleid kansen bieden. Hiervan moeten echter geen hooggespannen verwachtingen uitgaan. De demografische gevolgen van vergrijzing en ontgroening worden hiermee niet teniet gedaan. Wel kunnen mogelijk tekorten op de

arbeidsmarkt hiermee worden gecompenseerd. Bij immigratiebeleid mag ook gedacht worden aan immigratie binnen Nederland, het terughalen van kansrijke jongeren en anderen, die in het verleden de regio verlieten door gebrek aan perspectief. Voorts moeten we proberen hoogopgeleide mensen uit het buitenland hier een plaats op de arbeidsmarkt te bieden. In dat verband zal Parkstad Limburg proberen zijn eigen bijdrage te leveren aan het Groenboek van EU-commissaris Franco Frattini.³⁰

Duidelijk is dat er nog veel, heel veel moet worden gedaan. Ook daarvoor is intensieve samenwerking van overheid, bedrijfsleven, onderwijs en maatschappelijke organisaties onontbeerlijk, gepaard met het afschudden van knellende keurslijven en regels en het bieden van ruimte voor creatieve, dynamische op oplossingsgerichte ideeën.

Doel 1.3 Onderwijs is afgestemd op de vraag uit de arbeidsmarkt en op het werkgelegenheidsperspectief.

Het onderwijs is een belangrijke poort naar de arbeidsmarkt. Deze stelt steeds hogere eisen aan potentiële werknemers en ondernemers. Publicaties over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt beschrijven regelmatig de groeiende kloof tussen beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt. Bovendien haalt nog steeds een te grote groep jongeren de eindstreep in het onderwijs niet en komt zonder voldoende kwalificaties op de arbeidsmarkt (lees: de werkloosheidsuitkering) terecht.

De demografische ontwikkelingen in deze regio geven alle aanleiding tot zorg over de toekomst van het onderwijs in deze regio. Hierdoor zullen noodzakelijke vormen van beroepsonderwijs en hoger onderwijs, met name in de technische richting, verdwijnen. Om dat tegen te gaan zijn forse krachtsinspanningen met onorthodoxe middelen onmisbaar.

Onderwijs en bedrijfsleven zullen hun krachten moeten bundelen om de kwaliteit van het (beroeps)onderwijs te verbeteren en de beschikbaarheid daarvan te garanderen. De aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt dient gezamenlijk te worden aangepakt. Dat geldt ook voor de doorstroom van afgestudeerden naar een baan of eigen bedrijf.

Daarnaast moeten we kijken hoe, in het belang van de verhoging van de arbeidsparticipatie ouderen en herintreders via de schoolbanken hun kwalificaties kunnen ontwikkelen, verbeteren en op peil houden. De onderwijsfinanciering alleen biedt daarvoor onvoldoende mogelijkheden. Dit vraagt om investeringen vanuit het bedrijfsleven en de overheid.

Doel 1.4 Woningbouw, infrastructuur, mobiliteit en veiligheid³¹ zijn motoren van nieuwe economische ontwikkeling.

Bouwers, bestuurders en beslissers zijn er van oudsher op ingesteld dat groei de motor is van elke verandering. Het accepteren van de krimp als een onontkoombaar gegeven en daaruit de dynamiek putten voor kansen op maatschappelijke en economische verandering is de belangrijkste boodschap van dit moment. De bevolkingsdaling ten gevolge van vergrijzing en ontgroening is met geen geboorte- of immigratiegolf meer ongedaan te maken.

Daarmee duiken vele nieuwe kansen en mogelijkheden op. Er is nu de kans om een kwalitatieve slag te maken in het invullen van de vervangingsvraag bij de woningbouwprogramma's. Tekortkomingen in het woningaanbod, de inrichting van de openbare ruimte, de esthetische kwaliteit van de gebouwde omgeving en de ruimtelijke

structuur kunnen nu worden opgeheven. Het zal duidelijk zijn dat daarvoor durf dringend gewenst is. Deze geboden kans is echter de enige die de regio gegeven is. Negeren zal een ongeëvenaard hoge rekening voor de samenleving opleveren.

Dit is een uitgelezen kans om nieuwe samenhang te creëren in de ruimtelijke structuur van de regio. De bereikbaarheid en het vervoer kunnen eindelijk worden afgestemd op de maatschappelijke en economische wenselijkheid. Bij de bouw van nieuwe, vervangende woningbouw kan maximaal worden tegemoet gekomen aan de woonwensen en –eisen van de toekomstige generatie, die voor een groter deel dan nu uit ouderen zal bestaan. Nieuwe concepten van veiligheid kunnen worden vormgegeven. Daarbij gaat het niet alleen om verkeersveiligheid, maar ook om veiligheid in en om de woning, nog steeds de grootste oorzaak van ongelukken. En om sociale veiligheid.

Gunnen wij onszelf de kans om onze eigen kwaliteitsnormen te bepalen om de samenleving maximaal te bedienen? Ook daarvoor is durf noodzakelijk.

Doel 1.5 Ondernemerschap wordt ondersteund met instrumenten die bedrijfseconomische processen stimuleren.

De ambities uit doel 1.1 t/m 1.4 zijn fors. Om enigszins in de richting van realisatie te geraken zullen er feiten en cijfers verzameld moeten worden over de (Eu)regionale economische ontwikkelingen, en zullen de bevindingen daaruit een beleidsmatige vertaling moeten krijgen. Parkstad Limburg zal moeten weten hoeveel kleine ondernemers er jaarlijks in de gemeenten/regio bijkomen, in welke segmenten, hoeveel er failliet gaan en waarom, en welke bedrijven bijvoorbeeld te kampen hebben met een gebrek aan opvolging. Parkstad Limburg kan ook de voortrekkersrol vervullen in de ontwikkeling van de Senioreneconomie door de sterke punten van de al lopende lokale en regionale initiatieven te kennen, te bundelen en te versterken.

Die cijfers en beleidsvertalingen moeten niet alleen de input zijn voor het advieswerk van een nieuw te formeren regionale SER, maar zullen ook bijdrage gaan leveren aan het werk van de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg als een ‘Staten-Generaal van het Maatschappelijk Middenveld’.

Zo zal er ook gewerkt moeten worden aan een metaniveau van gezondheidskennis dat preventief en curatief beleid versterkt. In de regio bevinden zich veel instellingen die beschikken over specifieke databanken, die echter niet aan elkaar zijn gekoppeld. Die koppeling tot stand brengen kan nieuwe preventief/curatieve gezondheidsinterventies opleveren.

De regio zal ook inzicht moeten krijgen in de specifieke beweegredenen van ouderen en jongeren om de regio de rug toe te keren. Op basis daarvan kunnen remigratieprogramma’s worden ontwikkeld in samenhang met programma’s die ontwikkeld worden in het kader van doelstellingen 1.3 en 1.4.

Streefbeeld 2: Parkstad Limburg is een sociaal sterke regio

De ingrijpende wijzigingen in de samenstelling van de bevolking maakt het noodzakelijk ook stil te staan bij het functioneren van de sociale structuren in de regio. Deze wijzigingen grijpen diep in in alle aspecten van de samenleving.

Wij worden geconfronteerd met gecompliceerde vragen, zoals:

- Zal de internationale tendens naar verdere individualisering in combinatie met een sterke daling van de bevolkingsomvang de basis wegslaan onder vrijwilligerswerk, mantelzorg en verenigingsleven?
- Zal de sterke vergrijzing en ontgroening de mogelijkheden om tegemoet te komen aan de sterk stijgende zorgbehoeften niet tot een onmogelijkheid maken?
- Zal door de sterke bevolkingsdaling het gevoel voor sociale veiligheid niet afnemen?

Vragen die weer andere vragen oproepen zoals:

- Bieden de vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling niet nieuwe kansen om fouten uit het verleden te herstellen? Bieden deze niet juist een uitgelezen kans om kleinschaligheid en geborgenheid, gemeenschapszin en solidariteit nieuwe fundamenten te geven?
- Kunnen we deze gelegenheid niet benutten om groepen en generaties die uit elkaar dreigen te groeien aan elkaar te binden?

Een sterke sociale cohesie is voorwaarde om invulling te kunnen geven aan de visie met betrekking tot behoud van de welvaart, saamhorigheid, geborgenheid en persoonlijke waardigheid. In alle gesprekken die hierover zijn gevoerd blijkt een sterke betrokkenheid van alle maatschappelijke groepen; ouderen en jongeren, allochtonen en autochtonen, welgestelden en weinig draagkrachtigen, werkenden en niet-werkenden, zelfstandigen en werknemers. Men deed afstand van begrippen ‘ieder voor zich en God voor ons allen’ en van ‘gegarandeerde zorg van de wieg tot het graf’. Men wil meer eigen verantwoordelijkheid, maar daar tegenover ook verplichtingen aan de samenleving. Er is duidelijk behoefte aan een schaal waarop sociale contacten meer organisch en min of meer vanzelfsprekend tot stand kunnen komen. De wens volwaardig te worden geaccepteerd loopt als een rode draad door de gesprekken. Men wil geen patiënt zijn, maar een klant, geen hulpbehoevende, maar een belanghebbende. Regie over het eigen leven is van wezenlijk belang. Dat past ook geheel in het beeld dat oprijst uit het resultaat van de VN-conferentie over vergrijzing die in 2002 in Madrid plaatsvond.³² Vertegenwoordigers van regeringen hebben tijdens deze Tweede Assemblee over Vergrijzing besloten een Internationaal Actieplan over Vergrijzing 2002 aan te nemen teneinde te anticiperen op de mogelijkheden en uitdagingen die vergrijzing in de eenentwintigste eeuw met zich meebrengt en de ontwikkeling te bevorderen van een samenleving voor alle leeftijden. Binnen de context van het Actieplan zijn drie prioriteiten vastgesteld: ouderen en ontwikkeling, bevorderen van gezondheid en welzijn op latere leeftijd, en waarborgen van een stimulerende en ondersteunende omgeving.

Dat een sterke sociale omgeving ook bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van de leefomgeving zal niemand in twijfel trekken. In die zin moet er een bijdrage worden geleverd om nieuwe, jonge generaties uit te kunnen dagen om in Parkstad Limburg te blijven/komen wonen. De aanwezigheid van jongeren en hun binding met/aan de regio zijn noodzakelijk om de fundamenten van die sociaal sterke regio te waarborgen. Zonder de ouderen daarbij uit het oog te verliezen. Wat dat betreft zullen wij in Parkstad Limburg onze eigen invulling moeten geven aan een bepaling uit de Europese Grondwet die tijdens de Europese top van juni 2004

is aanvaard, luidend: “De unie erkent en eerbiedigt het recht van ouderen om een waardig en zelfstandig leven te leiden en om aan het maatschappelijk en cultureel leven deel te nemen.”

Over het leggen van fundamenten daarvoor bestaat grote overeenstemming. De buurt, de wijk, het dorp is de gewenste schaal waarop burgers met elkaar communiceren en voor elkaar moeten kunnen zorgen. Op de regionale schaal moeten de voorwaarden worden gerealiseerd om dat in te vullen. Daarvoor is samenwerking en afstemming tussen iedereen en alle instituties die zich op dat terrein bevinden en begeven noodzakelijk. Afzonderlijke gemeenten hebben daarin geen eigen rol. Om dit streefbeeld te realiseren zijn de volgende doelen ontworpen.

Doel 2.1 De burgers van Parkstad Limburg geven zelf vorm en inhoud aan hun welzijn-, wonen- en zorgbehoeften.

Producten en diensten op het gebied van welzijn, wonen en zorg zijn op dit moment sterk versnipperd en aan tal van regels en procedures onderworpen. Veel van deze regels en structuren zijn ontstaan vanuit het belang van de instellingen, de controle daarover of de financiële beheersbaarheid. Het belang van de mensen voor wie ze bedoeld waren speelt vaak nauwelijks meer een rol. De burger als ‘klant’ van al deze producten en diensten wordt geconfronteerd met veel bureaucratische en financiële drempels, die de toegang ernstig belemmeren. De eigen rol in het bepalen van de kwaliteit van de behoefte aan producten en diensten is al lang uitgespeeld. Daarbij gaat er veel energie en kracht verloren door het gebrek aan afstemming tussen dienstverleners

De inrichting van de maatschappelijke omgeving moet daarom zodanig zijn dat burgers in staat zijn de regie over hun eigen leven te voeren en een plek in de samenleving te verwerven, die maximaal tegemoet komt aan hun talenten en kwaliteiten. De mens ontplooit zich het beste in contact en communicatie met anderen. De schaal en de vormgeving van de sociale omgeving, zowel fysiek als intermenselijk moet voldoende aanleiding bieden om daaraan invulling te geven.

Praktisch betekent dit dat de woon- en leefomgeving voldoende mogelijkheden moet bieden om sociale contacten te onderhouden, via werk of anderszins voldoende levensvervulling te kunnen vinden en daar waar hiervoor hulp of steun noodzakelijk is deze drempelloos te verwerven. De burgers van Parkstad Limburg moeten individueel en in sociaal verband de regisseur worden van hun leven. De hier geformuleerde acties beogen dit tot stand te brengen. Zij zijn hierin zelf de belangrijkste actor.

Doel 2.2 Het beleid van de overheden en instellingen steunt de burgers zelf de regie over hun leven te voeren.

Woningbouwprogramma’s, inrichting van de openbare ruimte, de organisatie van zorg en ondersteuning worden bepaald door overheden en instellingen. In de praktijk hanteren deze daarbij hun eigen agenda, doelstellingen, prioriteiten en beleidskaders, die niet altijd op elkaar aansluiten, vaak zelfs contraproductief zijn. Vaak worden deze contraproducties veroorzaakt door bij individuele ministeries ontwikkelde regelgeving, die ad hoc tot stand is gekomen. Dat proces moet worden doorbroken. Integraliteit en dienstbaarheid aan de burger als regisseur over het eigen leven dienen daarbij het motto te zijn.

Daarvoor dienen instellingen en overheden een fundamenteel andere benaderingswijze te kiezen voor de uitvoering van de opgedragen taken. Het vinden van ontplooiing in de eigen leefomgeving is voorwaarde voor alle daaraan ondergeschikt gemaakte taken.

Schotten tussen regelingen en financiële bronnen, die dit proces in de weg staan, moeten dan ook worden weggenomen. Burgers bepalen hun eigen leven maar dragen daarmee ook de verantwoordelijkheid om met elkaar het noodzakelijke kader te creëren om gezamenlijk richting te bepalen. Van de overheid mogen zij verwachten dat deze dit ondersteunt en stimuleert.

Doel 2.3 De instellingen voor welzijn, wonen, zorg en het vrijwilligerswerk verlenen hun producten en diensten integraal en in samenwerking.

De instellingen voor welzijn, wonen, zorg en vrijwilligerswerk kennen hun eigen doelstellingen en regels. Ze worden aangestuurd door verschillende overheden en verschillende ministeries. Hoewel ze dezelfde klanten bedienen in vaak aanpalende levensgebieden, ontmoeten ze elkaar voornamelijk in conflicterende zin. De burger, de klant is niet alleen productafnemer, patiënt en slachtoffer, maar ook de boodschapper tussen de diverse instellingen.

Als de burger leidend is bij het bepalen van de behoeften en de overheden en instellingen dit proces ondersteunen, dan worden deze diensten vanzelfsprekend in integraliteit en samenwerking ontwikkeld en aangeboden. Voor elke instelling is daarvoor wel een cultuuromslag nodig: doe afstand van eigen belangen en verworvenheden, en zet in op het door de burger gewenste resultaat, vanuit de gedachte dat onkruid wieden in de tuin van de burensoms betere garanties biedt voor kwaliteit dan alle energie besteden aan het onkruidvrij houden van de eigen tuin.

Doel 2.4 Ondernemersgericht denken van commerciële organisaties stimuleert de maatschappelijke cohesie.

Marktwerving lijkt het nieuwe toverwoord voor het organiseren en aanbieden van maatschappelijke diensten en producten. Daarmee wordt met name gedoeld op het in concurrentie met elkaar brengen van de diverse aanbieders van diensten. Maar de marges van deze concurrentie zijn in grote mate beperkt door gedetailleerde regelgeving. In de praktijk is de drempel voor de toegang tot de diensten voor de burger alleen maar hoger geworden, terwijl de prikkel, het financieel belang nauwelijks aanwezig is. Wat ontbreekt is de creativiteit die eigen is aan ondernemersgericht denken om het onmogelijke toch te doen.

Daarvoor moeten knellende keurslijven kunnen worden afgeworpen en moet worden samengewerkt met commerciële instellingen die zich dankzij die creativiteit juist hebben ontwikkeld, zoals: hoe kan dienstverlening in de eigen leefomgeving, de buurt, de wijk, het dorp, worden georganiseerd, hoewel de schaal daarvoor eigenlijk te klein lijkt. De samenwerking met banken en supermarkten in het kader van Servicewinkels zijn daarvan een eerste prille bewijs.

Ook daarvoor zijn een integrale visie en samenwerking noodzakelijk. Deze beperken zich dan niet meer alleen tot de taken van overheden en instellingen. Juist de combinatie van diensten en producten van commerciële instellingen biedt ongekende mogelijkheden voor het

ontplooiën van creativiteit en het daarmee opbouwen van de sociale cohesie, die we met zijn allen juist zo graag willen.

Streefbeeld 3: Parkstad Limburg is een cultureel sterke regio

Cultuur is één van de pijlers van de samenleving. We hebben het dan niet alleen over de hoge C in de muziek of de grote K op het schilderdoek, maar ook over de kleine c die de lokale samenleving in buurten, wijken en dorpen maakt tot wat ze zijn: *leef*-gemeenschappen.

Wij onderscheiden in cultuur drie aspecten:

- ❑ cultuur in de zin van kunst(uitingen);
- ❑ cultuur als drager van lokale of regionale of nationale identiteit, bijv. de typische eigen identiteit van de vroegere Oostelijke Mijnstreek;
- ❑ cultuur met het aspect van ‘het hogere’, de metafysische kant van cultuur: bewustzijn, zin, waarden.

Dit streefbeeld biedt een antwoord op vragen die tijdens gesprekken ‘van onderop’ zijn aangereikt, zoals “Hoe anticipeert Parkstad Limburg op behoeften van een steeds grotere groep mensen tussen 50 en 70 jaar, de opbouwgeneratie, die nog actief kan en wil deelnemen aan het culturele leven in de regio?” Zij hebben de culturele veranderingen in de zestiger en zeventiger jaren actief meegemaakt. Zij zijn erdoor gevormd, kritisch en goed opgeleid, met een stevig historisch bewustzijn. Nu zij in hun ‘derde leeftijd’ zijn gekomen moeten we nagaan wat dit verleden betekent voor kunst, identiteit en zin.

Maar dat geldt ook voor een jongere generatie. Hoe krijgt Parkstad Limburg inzicht in de behoeften van de *midlife* groep, de welvaartgeneratie? Deze groep is nu jonger dan 50 jaar, hoger opgeleid en vooral gericht op ‘fun’. Een groot deel van hen neemt als toeschouwer of participant actief deel aan het culturele leven in de regio. Met het grootste gemak gaan ze voor de opera naar Luik, voor theater/winkel naar Aken, of (fun)shoppen in Antwerpen, Brussel en Keulen. Uitstapjes naar Amsterdam en Rotterdam zijn een fluitje van een cent; en steden als Berlijn, Barcelona, Londen en Parijs zijn snel en goedkoop te bereiken.

Ook speelt de vraag: “Wat biedt Parkstad Limburg aan de MTV- en TMF-generatie die nu opgroeit?” Deze heeft onomwonden duidelijk gemaakt dat Parkstad Limburg in hun ogen niets te bieden heeft. Skaten doen ze op de Bowl in Eindhoven, ‘normaal stappen’ in het weekend doen ze in Maastricht, Aken en ook weer Eindhoven, en zodra hun middelbare school vrienden of -vriendinnen in de Randstad gaan studeren hebben ze een pied à terre om daar alle remmen los te gooien; ze beschikken immers over een OV-kaart, dus ‘halen ze eruit wat erin zit’. In Parkstad Limburg is geen sprake van een echte jongerencultuur. Het aanbod is beperkt en de ruimte voor baanbrekende initiatieven is minimaal. Die generatie geeft aan zich zorgen te maken over de ‘zin’ van het huidig en toekomstig verblijf in Parkstad Limburg.

Wij proberen dergelijke vragen te beantwoorden via onderstaande doelen.

Doel 3.1 De krachten op het terrein van kunst en cultuur zijn gebundeld. Cultuur is een motor van maatschappelijke vernieuwing.

Aan de basis zal een overheid moeten staan die resoluut nieuwe wegen inslaat bij het ontwikkelen van een Parkstadbreed cultuurbeleid. Inspraak als middel tot participatie in het in een concept-Cultuurnota geformuleerd beleid, is niet van de 21ste eeuw, is een platgetreden

pad, leidt tot ‘rituele dansjes op een nevenpodium’, en leidt niet of slechts zelden tot een beleid dat zichzelf tot kunst heeft verheven.

Parkstad Limburg moet gaan voor de hoge C en geen c-mineur. De regio moet in alle opzichten gaan voor kwaliteit, waarbij het cultureel aanbod zich onderscheidt van wat de grote centra elders bieden voor de actieve, financieel onafhankelijke, welgemanierde, goed opgeleide kritische opbouwgeneratie. Parkstad Limburg mag en moet niet gaan doen wat in de grootstedelijke buurt al te halen valt; ze kan dat ook niet. Het kan hoogstens de bestaande hoogwaardige culturele infrastructuur in kwalitatief opzicht verder verbeteren: Orlando-festival, Euriade, Cultura Nova, WMC en Parade Brunssum. Maak er ook Parkstad Limburg, producten van; dus WMC Parkstad, Parade Parkstad, Cultura Nova Parkstad, Pinkpop Parkstad et cetera.

Theaters zullen nog meer moeten gaan differentiëren, vooral in kleinschalige voorstellingen, en musea zullen een eigenwijze weg moeten zoeken. Ook in de culturele sector mag het public-private-partnership een normaal verschijnsel worden dat verder reikt dan de sponsoring door het bedrijfsleven van een zaal in een theater of obligaats adverteren in de publieksfolder van een event. Cafés die aan de weg timmeren moeten gekoesterd, en het centrum van de stad compacter en interessanter worden, met in het hart het Glaspaleis als Kristal met een straling waarin in geraffineerde broedplaatsen jong talent kan schitteren, in plaats van in kraakpanden waar kunstenaars als alternatieve kraakwachten worden ingezet. Musea zullen zich in hun educatieve activiteiten breder moeten gaan oriënteren en in de programmering meer aandacht voor ouderen moeten hebben, zonder de jongeren als doelgroep uit het oog te verliezen.

Dat allemaal op basis van regieafspraken die leiden tot een kwalitatief hoogwaardig en breed aanbod, gevoed door een sterke lobby van de cultuursector zelf die niet langer verdeeld, maar sterk is georganiseerd, en die op Parkstadniveau afspraken kan maken met instellingen en met cultuurfondsen (bijvoorbeeld het Fonds voor de Amateurkunst en Podiumkunsten, en het Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing) over de inzet van cultuurbeleid. Dat moet leiden een gezamenlijke sterke regionale uitstraling.

De aanwezigheid van één of meer kunstopleidingen kan een extra aanjaagfunctie vervullen in het ontwikkelen van die regionale culturele uitstraling. Die ambitie kan echter geen gestalte krijgen zonder een uniek medium voor de presentatie van culturele activiteiten en evenementen, waarin ook het culturele debat wordt gevoerd in Parkstad Limburg. Dat medium moet worden ingezet voor het ontwikkelen en uitdragen van de eigen culturele identiteit: kwaliteit en verscheidenheid.

Doel 3.2 Cultuur in de zin van regionale identiteit draagt nieuwe vormen van maatschappelijke cohesie.

Cultureel bevoorrecht die gaan voor de hoge C, mogen niet de enige of belangrijkste doelgroep van cultuur(beleid) zijn. Er is een grote groep voor wie het theater, de boekhandel, het museum of filmhuis nooit iets hebben betekend, en ook nooit iets zullen gaan betekenen. Voor hen moeten in buurten en wijken voorzieningen komen of behouden worden in de vorm van multifunctionele buurthuizen of moderne patronaten, waar sport en ontspanning ook op cultureel gebied in een communicatief verband zoals tv, toneel, leesclubs, dansclubs, muziekclubs, kaartclubs en andere ontspanningsclubs georganiseerd kunnen worden.

De taak van hen die ‘op niveau kunnen meedoen’ houdt niet op bij hun eigen ontwikkeling; ook in dit circuit kunnen zij hun kennis en kunde aanwenden om de maatschappelijke cohesie mee te vormen, zonder te streven naar ‘eigen beeld en gelijkenis’. Zij kunnen een belangrijke rol spelen in het overdragen van kennis en kunde, zodat vrijwilligers in besturen en verenigingen (beter) worden toegerust op hun taken. Door hun kwalitatief hoogwaardige inzet kunnen professionele- en amateur cultuurbeoefening dan een tweeledig doel dienen: het bevorderen van de maatschappelijke cohesie én het bevorderen van talentontwikkeling.

Naast kennis en inzicht in de eigen historie van de regio, die versterkend kan werken op het zelfrespect, vragen ook de cultuuruitingen van etnische minderheden een eigen plaats en stem; wel op hetzelfde podium en niet in een zaaltje achteraf. Andere culturen en subculturen zijn gewoon deel van de gemeenschap.

Doel 3.3 Zin-zoeken en zin-geven is een wezenlijk aspect van de cultuur in Parkstad Limburg.
“Waarom blijven wij rituele- en paringsdansjes maken, als die niet leiden tot vruchtbaarheid?” Deze vraag blijkt voor alle inwoners, bedrijven, organisaties en instellingen binnen Parkstad Limburg actueel te blijven. Ze was er altijd en zal er ook blijven, maar wij zijn haar uit het oog verloren. Ieder mens en organisatie zoekt naar levensvervulling in werk, vrijetijdsbesteding en binnen sociale contacten. Dat zin-zoeken en zin-vinden moet voor iedereen in Parkstad Limburg een vaste plaats krijgen in de eigen agenda.

Parkstad Limburg staat voor de uitdaging om bewust en systematisch te investeren in het opbouwen van begrip en respect voor elkaar, en in het herkennen en koesteren van bestendige waarden en normen. In onze samenleving van de toekomst staat in de huiswerkagenda ook het beantwoorden van de vraag: “Hoe garanderen wij voor alle levenbeschouwelijke en religieuze gezindten een hoogwaardige kwaliteit van levensbeëindiging, stervensbegeleiding, begrafenissen en rouwverwerking?”

En wat doen we met de dreigende segmentering in de samenleving tussen rijk en arm, tussen draagkracht en de loden last van het leven? Is het zelforganiserend vermogen van ouderen, ook op hoge leeftijd, en de creativiteit van jongeren een potentiële bron van conflict of juist het culminatiepunt waar jong en oud elkaar ontmoeten voor het opbouwen van open relaties?

Hoe benutten we krachten in de samenleving als het gaat om het ‘zinloze of uitzichtloze bestaan aan de onderkant van de samenleving’. Hoe positioneren de religieuze en levensbeschouwelijke instituties zich ten opzichte van een centrale overheid die steeds meer taken naar de lagere overheid afschuift, zonder de bijbehorende middelen ‘mee te sturen’, en die er vanuit gaat dat die maatschappelijke instituties de gaten zullen vullen?

Ten slotte resteert ook de vraag wat er voor jongeren nog in de samenleving ‘valt te halen’. Jongeren die ontdekken dat bijvoorbeeld door het bezit van alle communicatiemiddelen, en de groeiende schuldenlast die daar vaak bij hoort, het contact met zichzelf naar de achtergrond verschuift, en die ervaren dat soms ook het krijgen van kinderen niet ‘de hemel op aarde’ brengt; hen juist dwingt naar het juk van ‘verplichte’ arbeid, waardoor vrije keuzemogelijkheden nog meer naar de achtergrond lijken te verschuiven.

Streefbeeld 4: Parkstad Limburg is een politiek-bestuurlijk-ambtelijk sterke regio

Het realiseren van de genoemde streefbeelden is een zaak voor alle partijen: overheden, private partners en maatschappelijke organisaties. De acties die daarbij horen zijn qua *verantwoordelijkheid* en *trekkerschap* gespreid over een zeer groot aantal actoren. Zo kan één gemeenteraad de verantwoordelijkheid nemen voor een bepaalde actie op het gebied van ouderenzorg maar een lokale seniorenraad de actie feitelijk laten trekken. Een onderwijsinstelling kan de verantwoordelijkheid ambiëren voor de invoering van een nieuw leervak, maar de invulling daarvan wellicht overlaten aan een combinatie van leerlingen en bedrijven. Lokale overheden zijn bij het realiseren van dit programma belangrijk, maar niet de enige partij.

De regio Parkstad Limburg en de zeven gemeenten spelen twee belangrijke rollen. Voor een aantal doelen en acties moeten zij verbindingen leggen en randvoorwaarden scheppen om ze te realiseren. Daarnaast zijn die overheden ook zelf eigenaar van doelen en acties en participeren zij in het doelencomplex van de streefbeelden 1-3. Maar binnen streefbeeld 4 zijn zij als enige verantwoordelijk.

In het bijgevoegde Hoofdschema hebben wij dit visueel aangegeven. Streefbeeld 4 is als een soort 'staf' gehangen aan de 'lijn'. Dat wil zeggen: al het vergaarde materiaal duidt in twee richtingen: de overheden hebben voor het bereiken van de overkoepelende ambitie een dienende en ondersteunende positie bij het verwezenlijken van de streefbeelden 1-3. Daarnaast hebben ze een paar zaken te doen in eigen huis. We gaan overigens geen (nieuwe) discussie voeren over bestuurlijke herindeling. Dat heeft al teveel kostbare tijd, aandacht en levensvreugde gekost.

De beste voedingsbodem voor succesvolle samenwerking is het besef dat de vele kansen nú gegrepen moet worden om de gezamenlijke visie tot werkelijkheid te laten worden.

Dat besef is één, doen is twee. De overheid werkt op dit moment traag, er wordt veel gepraat en weinig gedaan. Veel sleutelfiguren vinden dat maatschappelijke organisaties zelf het voortouw moeten nemen en de overheid links moeten laten liggen. Zover mag het nooit komen. De overheid zelf moet laten zien dat het anders kan. Zij moet nu zelf in beweging komen.

Allereerst vergt dat een omslag in het denken. Wat goed is voor de regio moet het referentiepunt zijn. Voor de gemeente staat de bevordering van het woon- en leefklimaat van de burgers via wijk- en buurtgericht denken en handelen centraal. Verder is er een kwaliteitsimpuls nodig zowel politiek, bestuurlijk als ambtelijk om de gigantische opdracht, waar de regio zich voor gesteld ziet, uit te kunnen voeren. Hier ligt een belangrijke taak voor de politieke partijen. Voor de ambtelijke organisaties geldt dat een meer naar de samenleving gerichte blik nodig is.

Parkstad Limburg moet niet alleen een sterke regio worden voor de eigen taken, maar zal zich ook als partner voor Maastricht en Sittard-Geleen van zijn beste kant moeten laten zien om gezamenlijk Zuid-Limburg op de kaart te zetten. Dat is niet alleen belangrijk binnen een nationale context, maar zeker ook om in Euregionaal verband kansen te verzilveren.

Om dit streefbeeld te realiseren zijn de volgende doelen ontworpen.

Doel 4.1 Geloofwaardigheid en primaat van de politiek zijn hersteld.

De bekende kloof tussen politiek en burgers is een algemeen verschijnsel dat zich ook in Parkstad Limburg voordoet. Door onderling geruzie en gebrek aan daadkracht keren burgers, bedrijven en maatschappelijke instellingen zich steeds meer van de overheid af; zij ervaren de publieke sector alleen maar als belemmerend. Juist daarom moet de overheid – de politiek voorop – hier en nu laten zien, dat het ernst is. De politiek zal het voortouw moeten nemen om voor de mensen zichtbare veranderingen tot stand te brengen. Dat kan alleen maar als sectorale en/of lokale belangen worden losgelaten en de krachten worden gebundeld. De maatschappelijke belangen worden dan weer centraal gesteld en de keuzen worden gebaseerd op visies. Daarvoor zijn bijzondere kwaliteiten vereist van hen die met politiek gezag zijn bekleed. De uitvoering wordt krachtig ter hand genomen, de resultaten worden zichtbaar en het geloof in de publieke sector keert terug.

Doel 4.2 Versterkte professionaliteit en loyaliteit van het ambtelijk systeem zijn gerealiseerd.

Versterking van de overheid is voor een belangrijk deel afhankelijk van de kwaliteit en de loyaliteit van het ambtelijk apparaat. Om politiek en ambtelijke professionaliteit te laten sporen, zullen de ambtenaren ook volop oog en oor moeten hebben voor de maatschappelijke ontwikkelingen. Met hun kennis zijn zij de adviseurs van het politiek bestuur. De ambtenaren zullen net als de politiek, sectorale en lokale belangen ondergeschikt moeten maken aan een integraal denken op regionale schaal.

Doel 4.3 Parkstad Limburg heeft een sterke positie binnen de Euregio, de provincie en landelijk.

Er liggen kansen op bovenregionale schaal. Een sterke Parkstad Limburg is zeker in staat om die kansen, samen met partners te grijpen. Zuid-Limburg is pas sterk als Parkstad Limburg een stevige partner is. Ook om Euregionale ontwikkelingen aan te kunnen moet de regio zijn eigen zaken op orde hebben. Belangrijkste is het weghalen van belemmeringen voor de bloei van grensoverschrijdende activiteiten.

Wat dat betreft spreekt een artikel van Thijs Wöltgens, voorzitter van de Kamer van koophandel Zuid-Limburg en bestuursvoorzitter van de Open Universiteit Nederland, in het Limburgs Dagblad van 19 januari 2005 boekdelen. Hij beschrijft daarin hoe Zuid-Limburg, gelegen tussen Luik en Aken, onderdeel is van een metropool van 3,7 miljoen inwoners, met vijf universiteiten, zes vliegvelden, twee HSL-aansluitingen, de tweede binnenhaven van Europa, en een aantal betekenisvolle economische, educatieve, culturele, toeristisch-recreatieve en gezondheidscentra: de Charlemagne-metropool. Hier liggen ongekende kansen voor de verdere ontwikkeling van Parkstad Limburg.

Noten

¹ De Themacommissie Ouderenbeleid is ingesteld in september 2003 met het doel een integrale visie te ontwikkelen voor het ouderenbeleid op middellange en langere termijn. Eind 2005 zal de commissie rapporteren. Zij bestaat uit: N.W. van Oerle (vz.), B.J. van der Vlies, A. Rouvoet, A.C. Kant, G.A. Verbeet, A. van Miltenburg, E.H. Tonkens.

² RMO, Den Haag december 2004, p. 25. Zie in Deel III Bijlage 1 voor een samenvatting van dit advies.

³ Heerlen, Brunssum, Onderbanken, Kerkrade, Simpelveld, Landgraaf en Voerendaal.

⁴ Een WGR-plus regio is een bijzonder samenwerkingsverband op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen. Het verschil met een gewone WGR-regio is dat een 'plusregio' een bij wet vastgesteld takenpakket heeft met bevoegdheden en verantwoordelijkheden van zowel de deelnemende gemeenten als van de provincie. Er zijn momenteel zeven van dergelijke regio's.

⁵ *Op hete kolen, De beloftes voor 2030*, Parkstad Limburg, Heerlen april 2004.

⁶ Zie pag. 2.

⁷ De Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg is een publiek-privaat samenwerkingsverband waarin de zeven gemeenten, de WGR-regio Parkstad Limburg en een dertigtal bedrijven en maatschappelijke organisaties als vereniging samenwerken ter bevordering van de sociaal-economische kwaliteit van de regio.

⁸ Dubbele vergrijzing betekent dat er niet alleen steeds meer ouderen komen, maar dat die ook nog gemiddeld ouder worden dan ooit tevoren.

⁹ SER, *Van Alle Leeftijden*, Den Haag 30 december 2004, p. 10.

¹⁰ De Omgevingsanalyse en de Bloemlezing kwamen procesmatig tot stand, werkend van onderop en van buiten naar binnen. Dat proces van interactief beleid maken is gericht op het vinden van de juiste inhoud, het verwerven van draagvlak daarvoor en het mobiliseren van besluitvormende kracht om een integraal Actieplan te componeren dat uiteindelijk in gezamenlijkheid moet worden uitgevoerd.

¹¹ Opmerkelijk was de dubbele belangstelling van de kant van de schrijvende pers. Enerzijds heeft actievoeren tegen vergrijzing een zekere nieuwswaarde en wordt er om die reden over geschreven. Maar de dagbladen ervaren die vergrijzing vanuit twee gezichtshoeken ook zelf als een probleem: 1. Het aantal abonnementen loopt terug wegens overlijden en omdat ouderen de kleine lettertjes niet meer kunnen lezen; 2. De beroepsgroep van de journalisten vergrijsd ook snel terwijl er onvoldoende jongere journalisten zijn die nieuwe media zouden kunnen ontwikkelen als antwoord op dat abonnementenverlies. Door het dalen van het aantal abonnementen zagen de Limburgse kranten zich gedwongen op 11 januari 2005 aan te kondigen dat 35 arbeidsplaatsen van de 414 geschrapt moeten worden.

¹² Nogmaals voor de goede orde: Parkstad Limburg is een publiek orgaan op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen. De Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg is een publiek-privaat samenwerkingsverband.

¹³ NIZW, Utrecht 2004, p. 205.

¹⁴ Afkomstig van gemeenten, instellingen, bedrijven en organisaties die lid zijn van de Ontwikkelingsmaatschappij Parkstad Limburg, en van andere groepen die aan dit proces wilden meedoen. Ook individuele personen hebben zich spontaan als interviewer gemeld.

¹⁵ Het is nog maar weinig bekend dat de wereld afstevent op een structurele daling van de bevolking, anders dan door oorlog, ziekte of natuurverschijnselen. In Parkstad Limburg is de daling in 1997 begonnen. Deze wordt niet door geboorten of migratie opgevuld. In Limburg daalt de bevolking sinds 2002. In Nederland begint ze pas rond 2035. In het Europa van de vijftien binnen 20 jaar. In het Europa van de vijfentwintig binnen 10 jaar. In Europa als werelddeel (47 landen inclusief Rusland) vanaf 2002. Mondiaal tussen 2050 en 2075

¹⁶ Verwezen zij naar de studie van het Centraal Bureau voor de Statistiek *De Nederlandse samenleving 2004, Sociale trends*, CBS 2004. Naast cijfers over afname van de bevolkingsgroei bevat deze studie de jongste cijfers over onderwijs, arbeid, welvaart, gezondheid, veiligheid, ruimte en milieu, cultuur en recreatie, politiek en levensbeschouwing, allochtonen, emancipatie, jeugd en ouderen.

¹⁷ De problematiek van krimp wordt op treffende manier verwoord door Marco Bontje in het artikel *Leipzig, een krimpende stad* (Geografie september 2004). Daarom vinden er besprekingen plaats met Leipzig om samen met de regio Lille een InteregIIC-programma op te zetten.

¹⁸ Op verzoek van het kabinet heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in december 2004 een advies uitgebracht (*Mogen ouderen ook meedoen*) over de participatie van ouderen, betaald of onbetaald, in het arbeidsproces. Krachtens de Lissabondoelen 2000 moet worden gestreefd naar minstens 50% senioren van 55-64 in het arbeidsproces. Een korte weergave van het RMO-advies staat in Bijlage 2 van Deel III. In zijn ontwerpadvies *Voor Alle Leeftijden* aan de Tweede Kamer van december 2004 (p. 14) stelt de SER dat het (voor heel Nederland in 2003 gelukt is de algemene participatiegraad op 73,5% te krijgen (Parkstad Limburg 68,2%),

die van vrouwen op 65,8% (Parkstad 60,1%) maar dat die van de ouderen tussen 55-64 op 44,8% is blijven steken. Dat is voor Parkstad Limburg nog lager; concrete cijfers zijn nog niet bekend.

¹⁹ Een onderdeel van behoud van de welvaart is het behoud van ons sociale stelsel inclusief de pensioenvoorzieningen. Daarvoor zijn Europese strategieën uitgezet. Zo heeft de Europese Raad in de Lissabonconferentie 2000 besloten tot een beleid om Europa in 2010 tot de meest competitieve regio ter wereld te doen zijn. De Europese Raad van Stockholm/Göteborg 2001 heeft daarnaast tot een drievoudige strategie besloten: reductie van de overheidsschuld, het verhogen van de arbeidsparticipatie en het aanpassen van de sociale zekerheidssystemen. Nationale uitvoering van deze Europese strategieën gaan gepaard met de nodige onrust in kringen van de sociale partners.

²⁰ Het rapport *Facing the Challenge, The Lisbon strategy for growth and employment* van de High Level Group, november 2004, onder leiding van voormalig premier Wim Kok bevat sombere geluiden over de haalbaarheid van de Lissabondoelen. Bijlage 4 in DEEL III bevat een korte beschrijving van dat rapport.

²¹ Luisteren naar burgers en uitvoerders in staat stellen hun werk te doen zonder de verstikkende overlast van beheersings- en controlemaatregelen als doelen in zichzelf, is de boodschap van zowel de Raad van State (in het hoofdstuk *Algemene Beschouwingen*, Jaarverslag 2003), als in het rapport *Bewijzen van goede dienstverlening* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (december 2004).

²² De provincie Limburg heeft in 2004 met het project Jeugd en Werk een nieuw jeugd- en jongerenbeleid op de rails gezet. Daarnaast schenkt zij fundamentele aandacht aan de ouderen in de provincie door middel van de nota *De Provincie en haar ouderen* (juli 2004) die een integrale blik werpt op alles wat voor ouderenbeleid relevant is, en van de nota *De zilveren eeuw* (september 2004) die vanuit de jongste demografische ontwikkelingen een omvattend provinciaal beleidskader schetst.

²³ Sociaal Economische Raad, Den Haag 30 december 2004, p. i.

²⁴ Treffend is in dit verband de volgende passage uit het Jaarverslag 2003 van de Raad van State (p. 17): ‘Democratie kan niet zonder gemeenschap. Die gemeenschap moet bij elkaar worden gehouden. Daarin spelen ook symbolen een belangrijke rol. Een levende democratie wordt gekenmerkt door publieke betrokkenheid bij wat de gemeenschap raakt, door aandacht voor nieuwe ontwikkelingen, door het overstijgen van deelbelangen en door het erkennen van de menselijke maat.’

²⁵ De internetdiscussie is vastgelegd in een rapport met de hoofdstukken Wonen en Woonomgeving, Werk en Inkomen, Welzijn, Zorg, afsluitend met een lijst van Aandachtspunten.

²⁶ Het verdient aanbeveling dat inwoners van Parkstad Limburg op ruime schaal kennis nemen van twee bijzondere boeken van het energiebedrijf Essent NV uit 2003, te weten *Beleef 2030, 4 toekomstscenario's voor de energiewereld*, en *Beproof 2030, 4 toekomstscenario's in perspectief*. Daarin zijn vele sprankelende denkers en doeners aan het woord, in korte en verfrissende essays, over vele zaken over de menselijke maat.

²⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Amsterdam University Press, Amsterdam 2004.

²⁸ Zie pag. 13.

²⁹ Raad van State, Jaarverslag 2003, Den Haag 2003.

³⁰ Zie zijn *Green Paper on an EU approach to manage economic migration*, januari 2005. Daarin schets Frattini een procedure om in alle Europese lidstaten een proces op gang te zetten om migranten uit derdelanden naar de EU te halen om als werknemer of als zelfstandige mee te werken aan het halen van de Lissabondoelen.

³¹ Sinds 2000 kent de Raad van Hoofdcommissarissen (RHC) een project Senioren en Veiligheid. Dit schenkt structureel aandacht aan de veiligheid van 55-plussers. Hernieuwde aandacht is geboden. Onlangs publiceerden dagbladen dat het aantal geweldsmisdrijven in Zuid-Limburg explosief is gestegen, mede door de aanwezigheid van internationale bendes. Het toenemend aantal ouderen vormt een gemakkelijk doelwit.

³² *Madrid Internationaal Actieplan over Vergrijzing 2002*, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Den Haag, November 2002.